

4. Πολιτισμός και παράδοση του Ρουμλουκιού

4.1. Οι παραδοσιακές στολές του Ρουμλουκιού

4.1.1. Η γυναικεία φορεσιά

Εικόνα 1: Η ρουμλουκιώτικη γυναικεία φορεσιά.

Η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά του Ρουμλουκιού, "οι σαϊάδες και τα κατσούλια", χαρακτηρίστηκε από πολλούς ερευνητές και λαογράφους ως μία από τις ωραιότερες ελληνικές φορεσιές. Η ιδιότυπη αυτή φορεσιά των γυναικών του Ρουμλουκιού θυμίζει κατά κάποιο τρόπο αρχαίο θώρακα και πιστεύεται πως έχει ξεχωριστά παλιά παράδοση, ιδιαίτερα εξαιτίας του κεφαλόδεσμου που δεν έχει τον όμοιο του σε καμία άλλη ελληνική φορεσιά. Ο κεφαλόδεσμος που μοιάζει με περικεφαλαία είναι η περηφάνια των 50 περίπου χωριών του Ρουμλουκιού και οι ντόπιοι τον ονομάζουν "κατσούλι".

Η Αγγελική Χατζημιχάλη αναφέρει για τη γυναικεία φορεσιά του Ρουμλουκιού: «Η ιδιόρρυθμη φορεσιά των γυναικών και ιδιαίτερα ο πρωτότυπος κεφαλόδεσμος που συνηθίζεται από όλες τις γυναίκες σε όλα τα χωριά, περνά στον τόπο για σημάδι Ελληνικής καταγωγής. Αν βρεθεί που και που καμία να βάλει αντί για κεφαλόδεσμο μαντήλι, λογίζεται από τους ντόπιους, ακόμη και αν εξακολουθεί να φορεί πιστά όλα τα μέρη της φορεσιάς, πως περιφρονεί τα πατροπαράδοτα. Γιατί το κατσούλι, ο

κεφαλόδεσμος, σκεπάζει τ' αυτιά και τους κροτάφους και μοιάζει με αρχαία περικεφαλαία. Όταν ρωτήσει κανείς τις γυναίκες αν έχουν όλες την ίδια φορεσιά, απαντούν: "όλες φοράμε το κατσούλι". Γιατί πιστεύουν ότι το φορούν από την εποχή του Μέγα Αλεξάνδρου, για να τιμωρήσει για τη δειλία τους τους άντρες και ν' ανταμείψει τις γυναίκες, που την ώρα της μάχης δεν πάψανε να κουβαλούν νερό στο στρατό, έβγαλε από τους άντρες τις περικεφαλαίες και τις έδωσε στις γυναίκες.»¹

Ο Απόστολος Τζαφερόπουλος σημειώνει τα εξής στον Τουριστικό οδηγό της Ημαθίας του 1969 για τη φορεσιά αυτή: «Ο παράδοξος και χαρακτηριστικός κεφαλόδεσμος, ο λεγόμενος "κατσούλα" (κουκούλα), λέγεται ότι έχει την αρχή του στους χρόνους του Μ. Αλεξάνδρου. Κατά την παράδοση αυτή, ο Μ. Αλέξανδρος εθαύμασε τις γυναίκες του Γιδά για το θάρρος και τον ηρωισμό που έδειξαν σε μία κρίσιμη μάχη, κατά την οποία εδείλιασαν οι άνδρες τους. Διέταξε λοιπόν να φορέσουν οι γυναίκες τις περικεφαλαίες των ανδρών, που με τον καιρό μεταπήδησαν και στην μόδα της καθημερινής ζωής ως κεφαλόδεσμοι (κατσούλες). Ενώ οι άνδρες φόρεσαν μαύρα μαντήλια, που τους έδωσαν οι γυναίκες για να δείχνουν το πένθος τους.»²

Η ερευνήτρια Δώρα Στράτου στο βιβλίο της "Ελληνικοί Παραδοσιακοί χοροί" γράφει: «Στην Αλεξάνδρεια της Μακεδονίας, εκεί που βρίσκεται η Αρχαία Πέλλα – τόπος που γεννήθηκε ο Μέγας Αλέξανδρος – και σε περίπου 50 χωριά της περιφέρειας αυτής, χορεύουν ένα βαρύ χορό, τελετουργικό στο ύφος. Χορεύουν γυναίκες που φορούν κάλυμμα στο κεφάλι και συνήθως με το νυφικό τους φόρεμα, που θυμίζει τις περικεφαλαίες των Αρχαίων Ελλήνων πολεμιστών. Υπάρχει ένας μύθος πάνω σ' αυτό, ότι τάχα, σε μία μάχη του Μεγάλου Αλεξάνδρου – ή κατ' άλλους, του παππού του Αμύντα του Γ' – όπου οι άνδρες δεν τα κατάφεραν και τόσο καλά, όρμησαν οι γυναίκες, που κέρδισαν τη μάχη και τότε ο Μέγας Αλέξανδρος (ή ο Αμύντας) τους έδωσε το προνόμιο να φορέσουν την περικεφαλαία, για να τις τιμήσει που φέρθηκαν τόσο ηρωικά. Γεγονός είναι, πως μόνο σ' αυτή την περιφέρεια φοριέται αυτό το κάλυμμα και η ιδιαίτερη ενδυμασία...»³

Την ανταλλαγή της φορεσιάς της γυναικείας με αντρική τη συναντάμε και στο παράδειγμα των Αργείων, που ντυμένοι σα γυναίκες και οι γυναίκες τους σαν άντρες γιορτάζανε τη μνήμη της σωτηρίας του Άργους από την Τελέσιλλα και τις

1. Βλ. Α. Χατζημιχάλη, *Η Ελληνική Λαϊκή Φορεσιά*, τόμ. Β', εκδ. Μέλισσα, Μουσείο Μπενάκη Αθήνα, σ. 210.

2. Βλ. Α. Τζαφερόπουλος, *Τουριστικός Οδηγός Ημαθίας*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 134.

3. Βλ. Δ. Ν. Στράτου, *Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 1979, σ. 41.

Αργίτισσες. Άλλωστε, οι Αρχαίοι Μακεδόνες βασιλείς πίστευαν ότι η καταγωγή τους ήταν από το βασιλικό οίκο του Άργους⁴.

Η παράδοση, η οποία αναφέρεται στο σχήμα του κεφαλόδεσμου των γυναικών του Ρουμλουκιού ήταν διαδεδομένη μέχρι και τη Θεσσαλία και το Βελβεντό της Πιερίας. Μόνο στο Ρουμλούκι, όμως, φοριέται ο κεφαλόδεσμος αυτός, δηλαδή στην περιοχή που βρίσκεται η Βεργίνα και πολύ κοντά στην Πέλλα, το μέρος που γεννήθηκε ο Μ. Αλέξανδρος. Η παράδοση, λοιπόν που αιτιολογεί το σχήμα του κεφαλόδεσμου είναι εντελώς δικαιολογημένη και μας κάνει να υποθέσουμε ότι στο Ρουμλούκι πρωτακούστηκε⁵.

Αρκετοί ερευνητές, που επισκέφτηκαν τη φυλή των Καλάς στο Πακιστάν, τους οποίους πολλοί μελετητές τους θεωρούν απογόνους των στρατιωτών του Μ. Αλεξάνδρου, εντόπισαν αρκετές ομοιότητες στον κεφαλόδεσμο και στην όλη φορεσιά τους με τη μακεδονίτικη φορεσιά του Ρουμλουκιού⁶.

Εικόνα 2 και 3: Ο κεφαλόδεσμος της γυναίκας από τη φυλή των Καλάς της αριστερής εικόνας (2) έχει εμφανής ομοιότητες με το ρουμλουκιώτικο κεφαλόδεσμο στη δεξιά εικόνα (3).

Οι γυναίκες του Ρουμλουκιού ήταν ιδιαίτερα συνδεδεμένες και αγαπούσαν πολύ τον ιδιότυπο αυτό κεφαλόδεσμο (κατσούλι) κυρίως λόγω της παράδοσης που ανάγει

4. Βλ. Γ. Μελίκης, *Τα λαογραφικά της Μελίκης: Μελετήματα*, τόμ. Δ', εκδ. Λαογραφικός Όμιλος Μελίκης και Περιχώρων, Μελίκη 1987, σσ. 76-77.

5. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 77.

6. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 202.

την καταγωγή του από την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου. Πολλές Ρουμλουκιώτισσες δεν το αποχωρίζονταν ούτε κατά τη διάρκεια του ύπνου τους.

Στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα ο Καπετάν Μιχάλης Ματαπάς (Μιχάλης Αναγνωστάκος), αξιωματικός του ελληνικού στρατού, δυστυχώς εξαιτίας της άγνοιας του απαγόρευσε στις Ρουμλουκιώτισσες να φορούν το κατσούλι, πιστεύοντας λανθασμένα ότι είναι βουλγάρικο. Την ίδια εποχή Βούλγαρος αρχηγός κομιτατζήδων, καλύτερα πληροφορημένος για τα εθνολογικά ζητήματα, γνώριζε ότι το κατσούλι δείχνει γνήσια ελληνική καταγωγή. Για τον λόγο αυτό και ο ίδιος είχε απαγορέψει σε γειτονικά χωριά να φορούν τη ρουμλουκιώτικη φορεσιά με την υποστήριξη ακόμα και των Τούρκων⁷.

Μετά την απελευθέρωση του 1912, οι γυναίκες του Ρουμλουκιού ήταν πάλι ελεύθερες να φορούν το αγαπημένο τους κατσούλι. Αυτό διάρκεσε μέχρι τη σαρωτική δεκαετία του 1950, οπότε και οι Ρουμλουκιώτισσες προτίμησαν τα φράγκικα ρούχα λόγω ότι ήταν πιο ευκολοφόρετα και αφού η περιοχή τους είχε πλέον χάσει την πληθυσμιακή της ομοιογένεια, μετά την έλευση προσφύγων από την Μικρά Ασία και τον Πόντο.

Η φορεσιά του Ρουμλουκιού ξεχωρίζει όχι μόνο για τον πρωτότυπο κεφαλόδεσμο αλλά για την απλότητα, σχεδόν δωρικότητα και την αυστηρότητα του γενικού χρωματισμού της. Από τη ρουμλουκιώτικη φορεσιά λείπει το φόρτωμα με υφάσματα που εμποδίζει να δείχνονται οι γραμμές του σώματος, όπως συμβαίνει με τις περισσότερες ελληνικές φορεσιές. Οι νεαρές, ελεύθερες κοπέλες, οι νύφες, οι ηλικιωμένες (μπάμπες), οι χήρες και οι πενθοφορούσες είχαν όλες την ίδια φορεσιά με κάποιες σχετικές διαφοροποιήσεις, κυρίως στον κεφαλόδεσμο. Η νυφιάτικη φορεσιά, τα χρυσά, είναι όμοια με τη γιορταστική με περισσότερη όμως πολυτέλεια στα υφάσματα, πιο πλούσιο διάκοσμο και περισσότερα κοσμήματα. Τις καθημερινές μέρες φορούσαν την πιο απλή, χαλασμένη φορεσιά χωρίς κανένα στολίδι⁸.

7. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 76.

8. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σσ. 77-78.

Εικόνα 4: Η ρουμλουκιώτικη γυναικεία φορεσιά σε όλο το μεγαλείο της.

Εικόνα 5: Νεαρές Ρουμλουκιώτισσες ντυμένες με τη παραδοσιακή φορεσιά του τόπου.

Τα περισσότερα υφάσματα για τη φορεσιά κατασκευάζονταν από τις γυναίκες της περιοχής και τα υλικά που χρησιμοποιούνταν για την ύφανση τους ήταν πρόβιο μαλλί, βαμβάκι και μετάξι σε μικρότερες ποσότητες. Παλιότερα χρησιμοποιούσαν και λινάρι που αφθονούσε στους κάμπους. Τα μόνα υφάσματα που αγόραζαν ήταν τσόχα και βελούδο (κατιφές). Όλα τα εξωτερικά ενδύματα τόσο των γυναικών όσο και των αντρών ράβονταν από επαγγελματίες ραφτάδες. Τα κοσμήματα της φορεσιάς, "η στολισιά" αγοράζονταν από τους κοαμτζήδες (χρυσικούς) της Βέροιας και σπανιότερα της Θεσσαλονίκης. Ακόμη, για το διάκοσμο της φορεσιάς αγοράζονταν γαϊτάνια (χρυσά και μεταξωτά), ασημένιες ταινίες, κλωστές και πούλιες κ.α.

Η γυναικεία φορεσιά του Ρουμλουκιού διακρίνεται σε τρία μέρη: στα κομμάτια που φοριούνται στον κύριο κορμό, σε εκείνα που προορίζονται για το κεφάλι και τέλος στα κοσμήματα που φοριούνται τόσο στον κορμό όσο και στο κεφάλι⁹.

Τα κομμάτια που αποτελούν τον κύριο κορμό της ρουμλουκιώτικης γυναικείας φορεσιάς είναι τα εξής:

- **Ο σαϊάς** αποτελεί το πιο βασικό και χαρακτηριστικό ρούχο της όλης φορεσιάς. Γίνεται από βαμβακερό ύφασμα, υφασμένο από τις Ρουμλουκιώτισσες στον αργαλειό τους. Σε κάποιες άκρες του σαϊά έμπαιναν στενές λουρίδες βελούδου. Ο σαϊάς συναντάται σε δύο χρώματα λευκό και γεράνιο (σκούρο γαλάζιο). Το λευκό σαϊά το φορούν τα νεαρά κορίτσια από την ηλικία των 15 με 16 χρόνων περίπου. Ο γεράνιος (βαμμένος με λουλάκι) φοριέται από τις Ρουμλουκιώτισσες τη μέρα του γάμου τους και έπειτα σε όλη την υπόλοιπη ζωή τους. Ο σαϊάς αν και είναι γυναικείο φόρεμα είναι μπροστά ανοικτός από πάνω έως κάτω και μοιάζει περισσότερο με πανωφόρι. Είναι στενός και εφαρμοστός στη μέση και όσο κατεβαίνει φαρδαίνει. Οι δύο μπροστινές του άκρες διπλώνονται προς τα πίσω και στερεώνονται στη μέση κάτω από το ζωνάρι. Στα δύο αυτά σχεδόν τριγωνικά διπλώματα του σαϊά κεντούσαν σχέδια απλά αλλά ιδιαίτερα καλαίσθητα. Για παράδειγμα γεωμετρικά σχήματα (τρίγωνα, ρόμβους, κυλίνδρους) και λουλούδια. Όταν πρόκειται για τον "καλό σαϊά", το νυφιάτικο ή τον επίσημο, τα σχέδια στα κεντήματα είναι πιο γιορταστικά και πιο προσεγμένα. Οι ηλικιωμένες και οι χήρες φορούν σαϊά χωρίς κανένα κέντημα¹⁰.

9. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 16.

10. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 17-18.

Εικόνα 6: Ο σαϊάς.

- **Το πουκάμισο (ή π'κάμισου)** είναι αυτό που καλύπτει όσα αφήνει να φαίνονται ο σαϊάς. Φτάνει λίγο πιο κάτω από το γόνατο. Είναι κλειστό κάτω από τη μέση και έχει ένα άνοιγμα στο ύψος του στήθους. Υφαίνεται με μάλλινο ή βαμβακερό νήμα και διακοσμείται ενδιάμεσα με μεταξένιες γραμμές.

Εικόνα 7: Το πουκάμισο.

- **Το αντίρι** είναι μεταξωτός μεσόφορος επενδύτης και φοριέται πάνω από το πουκάμισο και την τραχηλιά πιο συχνά στη νυφιάτικη στολή και όχι τόσο στη καθημερινή ή στη γιορταστική. Είναι γνωστός και σε άλλα ελληνικά μέρη. Στο Ρουμλούκι αποτελούσε δείγμα πολυτέλειας και ήταν ένα από τα

προαιρετικά δώρα του γαμπρού. Οι πιο πλούσιες νύφες είχαν και δεύτερο αντίρι, που το ύφασμά του το χάριζε ο νουνός στη στεφάνωση¹¹.

Εικόνα 8: Το αντίρι.

- **Το καταστάρι (ή κατασάρκι)** είναι φανέλα πυκνοϋφασμένη και φοριέται κατάσαρκα. Χρησιμοποιούνταν περισσότερο το χειμώνα λόγω ότι το άνοιγμα του σαϊά και η λεπτότητα του πουκαμίσου δεν προστάτευε ιδιαίτερα τις γυναίκες από το τσουχτερό κρύο αυτής της εποχής.

Εικόνα 9: Το καταστάρι.

- **Τα μπρουμάνικα (ή μανίκια).** Τα μανίκια του σαϊά και του πουκαμίσου έφταναν κάπου στον αγκώνα του χεριού και άφηναν το υπόλοιπο χέρι ακάλυπτο. Το κενό αυτό το κάλυπταν ειδικά πρόσθετα μανίκια ή αλλιώς

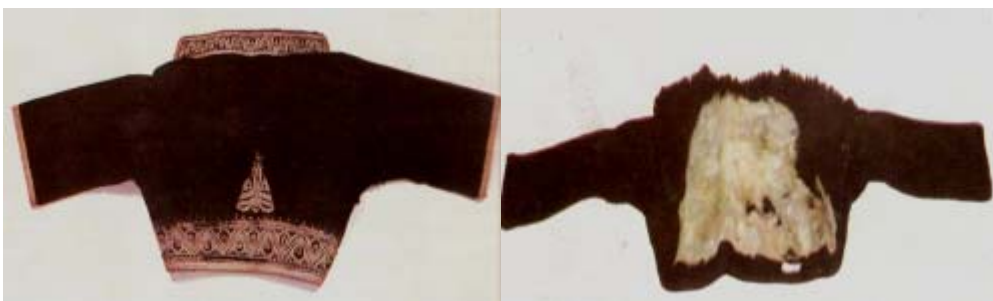
11. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σσ. 82-83.

μπρουμάνικα για λόγους ηθικής της εποχής, αφού δεν ήταν επιτρεπτή η γυμνή σάρκα. Τα επίσημα μπρουμάνικα γίνονταν από βελούδο και είχαν προσεγμένα κεντήματα σε διάφορα σχήματα με λευκόχρυσες ταινίες. Τα πιο καθημερινά μπρουμάνικα γίνονταν με ύφασμα του αργαλειού, το ίδιο περίπου με αυτό που χρησιμοποιούσαν για το πουκάμισο. Συνήθως, όμως, οι Ρουμλουκιώτισσες στις καθημερινές τους εργασίες δεν φορούσαν μπρουμάνικα¹².

Εικόνα 10: Τα μπρουμάνικα.

- **Το κοντόσι** είναι ένας βραχύτατος επενδύτης (πανωφόρι) που φοριόνταν πάνω από το σαϊά. Το χρώμα του είναι γεράνιο ή μαύρο. Το ύφασμα του γίνονταν στον αργαλειό από λεπτή, καλοδουλεμένη κάνουρα. Πολλές φορές, το καθημερινό κυρίως κοντόσι για να είναι πιο ζεστό το φόδραραν εσωτερικά με τομάρι (δέρμα) προβάτου, που διατηρούσε το μαλλί του. Η διακόσμηση του κοντοσιού είναι περιφερειακή και γίνονταν με αγοραστά γαϊτάνια και ταινίες, που ράβονταν πάνω στο ύφασμα¹³.

Εικόνα 11: Χρυσοκέντητο κοντόσι (αριστερά) και καθημερινό κοντόσι (δεξιά).

12. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 19.

13. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 20.

- **Η τραχηλιά** αποτελείται από δύο ξεχωριστά, ορθογώνια κομμάτια υφάσματος που ενώνονται στο επάνω μέρος με κορδόνι. Χρησιμοποιείται για την κάλυψη του στήθους. Στις καλές, επίσημες φορεσιές η τραχηλιά ήταν ολομέταξη. Πάνω στη τραχηλιά κεντούσαν άνθη με χαρούμενα χρώματα. Το κάθε κομμάτι της τραχηλιάς στερεώνονταν και έμπαινε μέσα στο ζωνάρι. Οι ηλικιωμένες γυναίκες συνήθιζαν να φορούν σκουρόχρωμες και χοντροϋφασμένες τραχηλιές¹⁴.

Εικόνα 12: Η τραχηλιά.

- **Το ζωνάρι (ή ζ'νάρι)** είναι ένα μακρόστενο μάλλινο κομμάτι υφάσματος, με διαστάσεις περίπου μήκος 2 μέτρα και πλάτος 25 εκατοστά. Το ζωνάρι συνόδευε όλα τα είδη της ρουμλουκιώτικης γυναικείας φορεσιάς. Το ζωνάρι στερεώνονταν με μεγάλες καρφίτσες, τα κομποβέλονα και με ένα είδος πόρπης το δούλο, τον τοκά ή τον τουκά. Η διακόσμηση του αποτελείται από κεντήματα με γεωμετρικά σχήματα και λουλούδια σε όλο το μήκος του. Η διακοσμημένη επιφάνεια του ζωναριού χωρίζεται σε ισομεγέθη ορθογώνια, που καλύπτονταν από πούλιες. Ζωνάρι με πούλιες σα λέπια ψαριού δεν υπάρχει σε καμία άλλη ελληνική φορεσιά. Το ρουμλουκιώτικο γυναικείο ζωνάρι θυμίζει τις ζώνες των αντρών από την ομηρική εποχή, που ήταν κατασκευασμένες από αργυρά ή χάλκινα ελάσματα για να προστατεύουν το υπογάστριο και αποτελούσαν μέρος του αρχαίου θώρακα. Το ζωνάρι του Ρουμλουκιού είχε ιδιαίτερα λειτουργικό ρόλο, αφού εκεί στερεώνονταν η τραχηλιά και οι ανασηκωμένες άκρες του σαϊά. Επιπρόσθετα, συμπλήρωνε το κενό που δημιουργούνταν ανάμεσα στο κοντόσι και τη φούτα (ποδιά) και

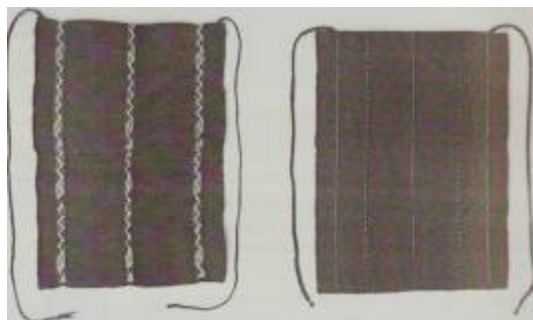
14. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 20-21.

πάνω σε αυτό γαντζώνονταν αρκετά κοσμήματα της φορεσιάς. Επιπλέον, πάνω στο ζωνάρι στερεώνονταν τα μαντήλια των γυναικών που χρησιμοποιούνταν στο χορό. Τέλος, το ζωνάρι έκρυβε μια τσέπη του σαϊά, την "πουζνάρα" (υπό ζωνάρια) και κρατούσε σταθερή και ζεστή τη μέση των γυναικών κατά τη διάρκεια των καθημερινών, κοπιαστικών εργασιών τους¹⁵.

Εικόνα 13: Ζωνάρι πουλένιο (αριστερά) και ζωνάρι καθημερινό (δεξιά).

- **Η φούτα** είναι ένα είδος ποδιάς, η οποία δένεται λίγο κάτω από το ζωνάρι με ένα μάλλινο κορδόνι. Έχει σχήμα ορθογώνιο και είναι πιο κοντή από το σαϊά και το πουκάμισο. Το ύφασμα της φούτας είναι σκληρό και μάλλινο και διακοσμείται με γεωμετρικά σχήματα. Η φούτα αντικαθιστούνταν από τις γυναίκες του Ρουμλουκιού κατά τις καθημερινές τους εργασίες από το πιστιμάλι, μία πάνινη, φαρδιά και εύκαμπτη ποδιά, που ήταν πιο λειτουργική σε σχέση με τη φούτα¹⁶.

Εικόνα 14: Φούτα γιορτινή (δεξιά) και φούτα καθημερινή (αριστερά).

15. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σσ. 21-22.

16. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 22.

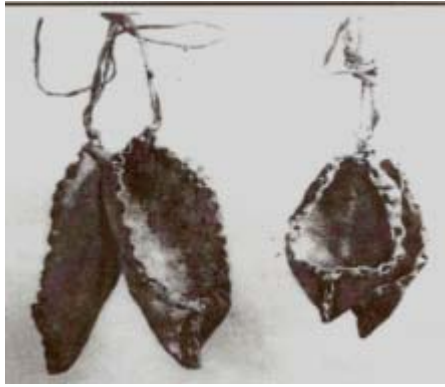
- **Το καποτί και το κοντογούνι.** Οι Ρουμλουκιώτισσες όταν έκανε πολύ κρύο πάνω από όλα τα προηγούμενα ρούχα φορούσαν το καποτί και το κοντογούνι. Το καποτί είναι ένα μάλλινο, φλοκιαστό, σκούρο γαλάζιο πανωφόρι, που το έκανε δώρο ο γαμπρός στη μέλλουσα γυναίκα του. Παλιότερα συνήθιζαν να το φορούν οι νύφες στη μέρα του γάμου τους. Το κοντογούνι είναι ένα άλλο μάλλινο πανωφόρι χωρίς μανίκια, στολισμένο με μαύρα φαρδιά γαϊτάνια¹⁷.

Εικόνα 15: Το κοντογούνι.

- **Τα υποδήματα και οι κάλτσες.** Τα επίσημα παπούτσια των γυναικών του Ρουμλουκιού ονομάζονταν μποτίνια και ήταν μαύρα, δερμάτινα, στρογγυλά μπροστά, με χαμηλό τετράγωνο τακούνι και χοντρές σόλες, που κατασκευάζονταν μετά από παραγγελία και ξεχωριστά για το πόδι κάθε γυναίκας σε τσαγκάρη στη Βέροια. Για τις καθημερινές τους εργασίες οι γυναίκες φορούσαν τα ίδια παπούτσια με τους άντρες δηλαδή τα γουρουνοτσάρουχα ή αλλιώς κουντούρες. Τα γουρουνοτσάρουχα ήταν χοντροκαμωμένα, κοντά και με μικρές μύτες στην άκρη τους. Οι κάλτσες που φορούσαν οι γυναίκες του Ρουμλουκιού ήταν μάλλινες, λευκές ή μαύρες, λέγονταν σκουφούνια και τις έπλεκαν μόνες τους. Με τον καιρό, όμως, οι γυναίκες του Ρουμλουκιού και ιδιαίτερα οι νέες άρχισαν να προτιμούν τις έτοιμες λεπτές κάλτσες που έβρισκαν στην αγορά της Βέροιας.

17. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 94.

Εικόνα 16: Γουρουνοτσάρουχα.

Εικόνα 17: Σκουφούνια.

Τα είδη του ρουμλουκιώτικου γυναικείου κεφαλόδεσμου είναι τα παρακάτω:

- **Το κατσούλι (ή κατσιούλ')** σηματοδοτούσε την έγγαμη ζωή μιας γυναίκας και πρωτοφοριόνταν τη μέρα του γάμου της. Το κατσούλι, επίσης, φοριόνταν σε όλες τις ξεχωριστές περιστάσεις της ρουμλουκιώτικης κοινωνίας, όπως γιορτές, πανηγύρια, γάμοι και βαφτίσια από τις παντρεμένες Ρουμλουκιώτισσες. Ο πυρήνας, το κύριο κομμάτι του κατσουλιού ήταν μία μικρή πάνινη άσπρη μπαλίτσα, που μέσα της έκρυβε μία ξύλινη βέργα και λίγο μαλλί. Η μπαλίτσα αυτή περισφίγγονταν με δύο λευκά μαντήλια υφασμένα στον αργαλειό. Πρώτα, έδεναν ένα μαντήλι που ονομάζονταν νταρτμάς και στη συνέχεια έδεναν ένα άλλο μαντήλι, το τσεμπέρι και άφηναν μία τριγωνική του πλευρά ελεύθερη, διακοσμημένη με δαντέλα για να καλύπτει το πίσω μέρος του κεφαλιού. Πάνω από το νταρτμά και το τσεμπέρι έδεναν περίτεχνα το μαφέσι, ένα μαύρο, αγοραστό αυτή τη φορά μαντήλι. Πάνω από τα μαντήλια έμπαιναν φούντες, οι οποίες αύξαιναν το ύψος και τον όγκο του κεφαλόδεσμου και πρόσθεταν μεγαλοπρέπεια. Οι φούντες, που τοποθετούσαν πάνω στο κατσούλι θυμίζουν την αλογοουρά (ίππουρις) που επικολλούνταν στο σιδερένιο κράνος των ομηρικών ηρώων. Το κατσούλι, έπειτα, διακοσμούσαν με τεχνητά λουλούδια από χαρτί και ύφασμα, με φτερά από νήσους (πάπιες) και παγωνιά αλλά και με ειδικά κοσμήματα, που πρόσφερε η οικογένεια του γαμπρού στη νύφη. Τέλος, μερικές Ρουμλουκιώτισσες διακοσμούσαν το κατσούλι τους με το χρυσοτσέμπερο, δηλαδή ένα κομμάτι τσόχας χρυσοποίκιλτης, που τη τοποθετούσαν μπροστά από το μαφέσι και πάνω από το μέτωπο σαν επιπρόσθετο γείσο. Σημαντικό ρόλο για τη στερέωση του κατσουλιού έπαιζε η περίτεχνη κόμμωση των

γυναικών του Ρουμλουκιού. Τα μαλλιά τους ήταν ιδιαίτερα μακριά και κόβονταν μόνο μπροστά στο μέτωπο ώστε να σχηματίζουν μία ευθεία και στο χώρο των κροτάφων, όπου τυλίγονταν και σχημάτιζαν κυλίνδρους. Η ερευνήτρια Κατερίνα Γ. Κορρέ στο βιβλίο της "Ελληνικός Κεφαλόδεσμος" σημειώνει ότι ο τρόπος που χρησιμοποιεί η Ρουμλουκιώτισσα τα μαλλιά της θυμίζει τον αρχαίο "κρωβύλο", αρκετά παλιό τρόπο κομμώσεως και ιδιαίτερα περίτεχνο με τον οποίο δίνεται εμφάνιση λόφου ή περικεφαλαίας στο κεφάλι. Ο κρωβύλος παρουσιάζεται σε περιγραφές και εδώλια των μινωικών και ομηρικών χρόνων και ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος και στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο. Επιπλέον, η Κατερίνα Κορρέ αναφέρει ότι η πλεξούδα με την οποία τύλιγαν σφιχτά το κατσούλι για να στερεωθεί θυμίζει την πλεκτή ανδέσμη του Ομήρου αλλά και τα μινωικά ειδώλια από τα Ιερά Κορυφής. Η πλεξούδα των γυναικών του Ρουμλουκιού πιθανότατα αντικαθιστά την ταινία (μετάλλινη ή υφασμάτινη) που έμπαινε στη βάση του αρχαίου κρωβύλου. Τέλος, για τα μαλλιά των κροτάφων των Ρουμλουκιώτισσων, τα λεγόμενα τζουλούφια ή πλαϊνά μαλλιά, αναφέρει ότι γίνονται μπαταριές (βόστρυχοι, μπούκλες) ή στριφτά και θυμίζουν τις παρωτίδες των Αρχαίων ή τους βοστρύχους ελικτούς των Βυζαντινών¹⁸.

Εικόνα 18: 1) Η φούντα του κατσουλίου, 2) Ρουμλουκιώτισσα γυναίκα με φούντα στο κατσούλι, 3) Κορίτσια της φυλής των Καλάς με φούντα στο κεφάλι, (με σειρά από αριστερά προς δεξιά).

18. Βλ. Κ. Γ. Κορρέ, *Νεοελληνικός Κεφαλόδεσμος*, Ανάτυπο από τα τεύχη 1203 και εξής της "Νέας Εστίας", Αθήνα 1978, σσ. 41-56.

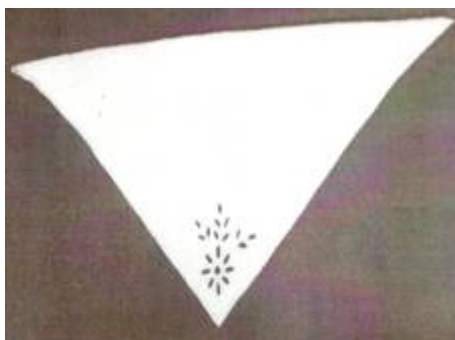
Εικόνα 19: Νέες γυναίκες φοράνε το κατσούλι.

- Το **τσεμπέρι** φοριόνταν ως κεφαλόδεσμος από τα νεαρά κορίτσια ηλικίας 15 με 16 χρονών όταν έβαζαν για πρώτη φορά και το σαϊά. Το τσεμπέρι αποτελούνταν από δύο μαντήλια, τον άσπρο νταρτμά και το γεράνιο μαφέσι. Το τσεμπέρι στολίζονταν με λουλούδια φυσικά και χάρτινα και με καρφίτσες με φτερά παγωνιών. Για να στερεώσουν το τσεμπέρι έκαναν την ίδια κόμμωση με αυτού του κατσουλιού, μόνο που τη μεσαία κοτσίδα την κάρφωναν στην κορφή του κεφαλιού¹⁹.

Εικόνα 20: Νέες κοπέλες με τσεμπέρια.

19. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 108.

Εικόνα 21: Άσπρος νταρτμάς.

- **Το μαύρο μαφέσι και το κρεπ μαύρο μαντήλι.** Οι Ρουμλουκιώτισσες όταν είχαν "ρίζει" (δε φορούσαν πια) τα κατσούλια, είτε για λόγους πένθους είτε γήρατος, χρησιμοποιούσαν για να καλύπτουν το κεφάλι τους το μαύρο μαφέσι ή το κρεπ μαύρο μαντήλι. Το κρεπ μαντήλι ήταν αγοραστό, βαμβακερό και σχετικά μικρό. Κάλυπτε όλο το μέρος του κεφαλιού και δένονταν σφιχτά στο πίσω μέρος του. Το μαύρο μαφέσι ήταν διπλάσιο σε μέγεθος από το κρεπ μαντήλι. Ήταν και αυτό βαμβακερό. Το μαφέσι μπορούσε να δεθεί με τρεις τρόπους την δεξιά, το μπουρμπούλιασμα και το κεφαλοδέσιμο. Ο πρώτος ήταν πιο ελεύθερος και άφηνε ακάλυπτο το μέτωπο, το πρόσωπο και το λαιμό. Με το μπουρμπούλιασμα καλύπτονταν σχεδόν όλο το πρόσωπο εκτός από τα μάτια και τη μύτη και συνήθως τον τρόπο αυτόν τον προτιμούσαν γυναίκες με βαρύ πένθος. Στον τρίτο τρόπο, τον οποίο προτιμούσαν οι ηλικιωμένες γυναίκες, το μαντήλι περνιόνταν κάτω από το πηγούνι και δένονταν σφιχτό κόμπο πάνω από το κεφάλι²⁰.

Εικόνα 22: Μαύρο μαφέσι.

20. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 26.

Η στολισιά, τα κοσμήματα που φοράνε οι Ρουμλουκιώτισσες είναι ίδια για τις γυναίκες και τα κορίτσια με τη μόνη διαφορά ότι η γυναίκα φοράει πολλά περισσότερα, εκτός από τα δικά της και αυτά που της κάνει δώρο ο γαμπρός.

Τα κοσμήματα που προορίζονταν για τον στολισμό του κεφαλιού ήταν το μαγλικουτάρι, οι δούλοι ή τα δούλια, τα τσουράκια, τα φλουριά και το ασημογιόρτανο. Η στολισιά του κορμιού αποτελούνταν από τη καδένα με τις ντούμπλες, τις ασπροθηλιές, το σκαλομάγκαρο, τον κοψά, το ασημομάχαιρο, τα παφίλια, τα σκαλουτάρια, τη ζώστρα, τα μπιλιντζίκια και τα δαχτυλίδια²¹.

Παρακάτω θα αναλύσω τα περισσότερα από αυτά τα κοσμήματα και ιδιαίτερα τα πιο σημαντικά για τη ρουμλουκιώτικη φορεσιά:

- **Το μαγλικουτάρι** ήταν ένα υποχρεωτικό κόσμημα για τη νυφιάτικη γυναικεία φορεσιά του Ρουμλουκιού. Το μαγλικουτάρι φοριόνταν στο κεφάλι γύρω από το κατσούλι. Το μαγλικουτάρι φοριόνταν για πρώτη φορά στο γάμο μιας γυναίκας και ήταν ένα από τα απαραίτητα δώρα του γαμπρού προς τη νύφη. Το μαγλικουτάρι στο κατσούλι συμβόλιζε τη γυναικεία τιμή και την αξιοπρέπεια. Οι νιόπαντρες, όταν είχαν δύο μαγλικουτάρια, τοποθετούσαν το ένα κάτω από τη μπροστινή φούντα πάνω από το χρυσοτσέμπερο και το άλλο πίσω στο κατσούλι. Τα παλιότερα μαγλικουτάρια είχαν διαφορετική κατασκευή, λεπτότερη επεξεργασία και κόκκινες χάντρες που κρέμονταν στις άκρες.

Εικόνα 23: Μαγλικουτάρι.

21. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 108.

- **Οι δούλοι ή τα δούλια** σκαλώνονταν πάνω από τα αφτιά στο κεφαλόδεσμο. Οι δούλοι ήταν ένα από τα πιο χαρακτηριστικά στολίδια της φορεσιάς και θύμιζαν τις πόρπες των παραγναθίδων στα αρχαία κράνη. Η ονομασία, όμως, δούλος έχει γενικότερη σημασία στο Ρουμλούκι υποδηλώνει κάθε κόσμημα με άγκιστρο²².

Εικόνα 24: Δούλοι.

- **Τα τσουράκια** είναι σκουλαρίκια, που φοριόνταν από όλες τις Ρουμλουκιώτισσες όταν στολίζονταν. Από ένα αστερένιο κόσμημα, τον τοκά, ο οποίος σκαλώνεται με γάντζο πίσω στον κεφαλόδεσμο, κρέμονταν δύο αλυσίδες με φλουράκια, που είχαν στις άκρες τους τα τσουράκια. Τα τσουράκια σκαλώνονταν με τους δούλους μπροστά στο μαφέσι ώστε τα φλουριά να κρέμονται στα πλάγια²³.

Εικόνα 25: Τσουράκια.

22. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 114.

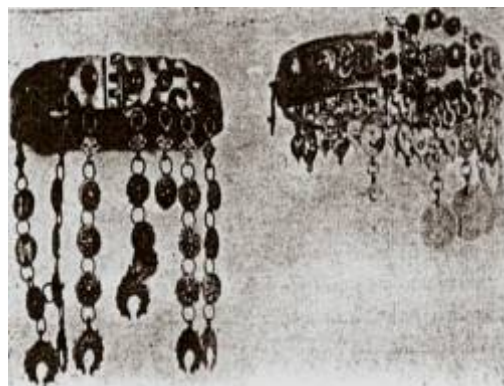
23. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σσ. 114-115.

- **Τα φλουριά.** Οι νύφες που δεν είχαν χρυσοτσέμπερο έβαζαν πάνω στο μέτωπο και κάτω από το μαφέσι μια σειρά από φλουριά (νομίσματα). Από τα χρυσά νομίσματα προτιμούσαν τις αυστριακές ντούμπλες και τα τεσσάρια γιατί απεικόνιζαν το δικέφαλο αετό.

Εικόνα 26: Φλουριά για το στήθος.

- **Το ασημογιόρτανο** φοριόνταν άλλοτε στο λαιμό σαν περιδέραιο. Με τον καιρό όμως σταμάτησαν να το φορούν και έβαζαν μόνο τρεις σειρές φλουριά. Το ασημογιόρτανο κατασκευάζονταν συνήθως στη Βέροια και τη Νάουσα. Αποτελούνταν από μια ταινία πλάτους 2 εκ. πλεγμένη με ασημένιο σύρμα. Στη μπροστινή του όψη εφαρμόζονταν μεταλλικό έλασμα με χρωματιστές πέτρες²⁴.

Εικόνα 27: Ασημογιόρτανα.

24. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 115.

- **Οι καδένες και οι ασπροθηλιές.** Για το στόλισμα του στήθους οι γυναίκες του Ρουμλουκιού φορούσαν την καδένα με τις ντούμπλες και τα τεσσάρια, την καδένα με τη βάφτιση ή την καδένα με το σταυρό. Άλλοτε, στη θέση τους φορούσαν μόνο τις ασπροθηλιές, τρεις σειρές αλυσίδες με τρανά άσπρα εξάρια²⁵.
- **Το σκαλομάγκαρο** έμπαινε στη μέση πάνω από το ζωνάρι και οι αλυσίδες του με τους παλιούς ασημένιους παράδες, που σκαλώνονταν με τους δούλους, έπεφταν δεξιά και αριστερά.

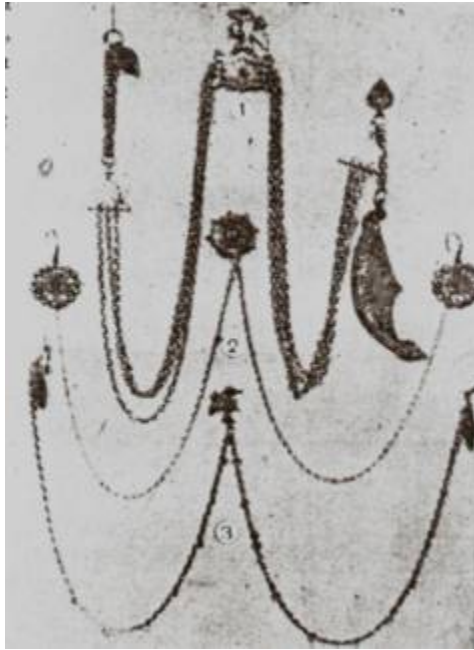

Εικόνα 28: 1) Μαγλικουτάρι, 2) Σκαλομάγκαρο, 3) Μικροί τουκάδες.

- **Ο κοψάς ή τουκάς** ήταν το στρόγγυλο κόσμημα που σκαλώνονταν κάτω αριστερά στο ζωνάρι και οι αλυσίδες του με τα άσπρα σφαντζίκια (αυστριακά νομίσματα) έπεφταν πάνω στη φούτα.
- **Το ασημομάχαιρο** ήταν ένας ασημένιος σουγιάς, δεμένος σε διπλή ή τριπλή αλυσίδα με ένα δούλο στην άκρη για να σκαλώνεται στο ζωνάρι. Τον σουγιά τον έβαζαν μέσα στην τσέπη του σαϊά, αφήνοντας να φαίνονται πάνω στη φούτα οι αλυσίδες του²⁶.

25. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 115.

26. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 117.

Εικόνα 29: 1) Ασημομάχαιρο, 2 και 3) Τσουράκια.

- **Τα παφίλια** ήταν τα γνωστά θηλυκωτάρια, κλειδωτάρια ή κλειδώματα όπως ονομάζονται σε άλλες ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές. Έχουν μια μεγάλη ασημένια πόρπη πάνω σε μία χρυσοκέντητη ζώνη και τα φορούσαν οι νύφες στη μέση μεταξύ του ζωναριού και της φούτας²⁷.

Εικόνα 30: 1) Παφίλια, 2) Δούλοι.

- **Η ζώστρα και τα μπιλιντζίκια.** Η ζώστρα είχε διπλές αλυσίδες με παράδες και πεταλούδες. Σκαλώνονταν στη μέση πίσω από το ζωνάρι με το κεντρικό κόσμημα, το δούλο. Οι αλυσίδες που κρέμονταν από το δούλο έπεφταν πάνω

27. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 117.

στις σηκωμένες ποδιές και σκαλώνονταν στα πλάγια προς τα μπρος. Από την άλλη, τα μπιλιντζίκια ήταν τα βραχιόλια των Ρουμλουκιώτισσων και συνηθίζονταν στις περιοχές γύρω από τη Βέροια. Ήταν απλοί ασημένιοι κρίκοι που είχαν σε αποστάσεις ασημένιες σφαίρες²⁸.

Εικόνα 31: Ζώστρα με τους παράδες και τις πεταλούδες.

4.1.2. Η ανδρική φορεσιά

Εικόνα 32: Η ρουμλουκιώτικη αντρική φορεσιά.

28. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σσ. 117-118.

Η ανδρική φορεσιά του Ρουμλουκιού δεν είναι τόσο εντυπωσιακή και γνωστή στην Ελλάδα όσο η γυναικεία. Σε αντίθεση με την πολυπλοκότητα, τα στολίδια και τις πολυτέλειες της γυναικείας φορεσιάς, η ανδρική φορεσιά του Ρουμλουκιού χαρακτηρίζεται από απλότητα, λιτότητα, πρακτικότητα και ελάχιστη διακόσμηση.

Για τη κατασκευή της αντρικής φορεσιάς χρησιμοποιούσαν εξ'ολοκλήρου ντόπια προς ύφανση υλικά, μαλλί και κυρίως βαμβακερό νήμα. Τα χρώματα που κυριαρχούσαν ήταν το μαύρο, το λευκό, το σκούρο και ανοικτό μπλε και λίγο καφέ και γκριζο. Τα πρόχειρα ρούχα των αντρών ράβονταν από τις γυναίκες του σπιτιού εν αντιθέσει με τις καλές φορεσιές και τα χοντρά ρούχα τους που ράβονταν από επαγγελματίες ραφτάδες της εποχής²⁹.

Η ρουμλουκιώτικη ανδρική φορεσιά παρουσίαζε μεγάλη ποικιλία ανάλογα με την εποχή του χρόνου και την ηλικία αυτού που τη φορούσε. Επίσης, παρουσίαζε σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάλογα με το εάν προορίζονταν για καλή ή η πρόχειρη.

Η αντρική στολή του Ρουμλουκιού εκσυγχρονίστηκε δυστυχώς πολύ νωρίς σε σχέση με τη γυναικεία φορεσιά. Μελετητές, οι οποίοι επισκέφτηκαν το Ρουμλούκι στις πρώτες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα, όπως η Αγγελική Χατζημιχάλη, δεν πρόλαβαν να τη διασώσουν ατόφια³⁰.

Η ρουμλουκιώτικη ανδρική παραδοσιακή στολή όπως αυτή καθιερώθηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αποτελείται από τα εξής κομμάτια:

- **Το καταστάρι (κατασάρκι)**, υφασμένο με μάλλινη ψιλή κλωστή.
- **Τη φανέλα**, που ήταν μάλλινη χοντρούφασμένη στον αργαλειό ή με βελόνες στο χέρι.
- **Το βαμβακερό πουκάμισο**, με παπαδίστικο γιακά και κουμπιά μέχρι το ύψος του ομφαλού, άσπρου χρώματος για τους νέους και μαύρου για τους ηλικιωμένους³¹.
- **Το σταυρωτό μαύρο γιλέκο** από σκουτί χωρίς μανίκια ή με μανίκια, που το έλεγαν **μεϊτάνι**.
- **Το ντουλαμά**, ένα πανωφόρι μαύρο, κοντό, μάλλινο (χωρίς γιακά), που κούμπωνε λοξά. Ήταν διακοσμημένος με μαύρου χρώματος γαϊτάνια και είχε ένα μικρό τσεπάκι στο ύψος της καρδιάς με κέντημα.

29. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 34.

30. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 33.

31. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 207.

- **Τη μπουλμπότσα**, ένα φαρδύ, μαύρο και μάλλινο παντελόνι. Οι πιο νέοι φορούσαν τη **ζίβρα ή κιλότα**, ένα παντελόνι στενό και εφαπτόμενο στο πόδι κάτω από το γόνατο. Παλιότερα, οι Ρουμλουκιώτες φορούσαν τα γνωστά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, **μπενεβρέκια και σαλβάρια**.

Εικόνα 33: Ρουμλουκιώτες φορούν τις μπουλμπότσες.

- **Το ζωνάρι**, ένα μάλλινο, μακρόστενο, μονόχρωμο και χωρίς διακόσμηση ύφασμα, αρκετών μέτρων που τύλιγε όλη τη κοιλιακή χώρα.
- **Τα σκουφούνια**, μάλλινες κάλτσες, πλεγμένες στο χέρι, σε χρώματα που ταίριαζαν με τα υπόλοιπα ρούχα, μαύρα, άσπρα, γαλάζια.
- **Τα μιγιάλια**, που τα χρησιμοποιούσαν το χειμώνα. Ήταν ένα είδος γκρι γκέτας που κατασκευάζονταν με ορθογώνια κομμάτια μάλλινου σπιτικού υφάσματος και τυλίγονταν σφιχτά μέχρι τη γάμπα πάνω από τα σκουφούνια³².
- **Τα γουρουνοτσάρουχα**, υποδήματα για τις καθημερινές εργασίες. Για τις επίσημες εμφανίσεις τους είχαν **δερμάτινες μπότες** αγορασμένες, συνήθως, από τη Βέροια.
- **Τις πατατούκες ή τσερκέτες και τα καπότια**, που ήταν τα χειμερινά τους καλά πανωφόρια. Ράβονταν από χοντρό, μαύρου χρώματος σκουτί και είχαν εσωτερική επένδυση με τομάρια από πρόβατα. Τα πανωφόρια αυτά θεωρούνταν ρούχα μιας ζωής. Οι Ρουμλουκιώτες και περισσότερο οι τσοπάνοι είχαν ως καθημερινά τους πανωφόρια **τις κάπες, τα κουκλιάτα και τα νταλαγάνια**. Η κάπα γίνονταν από γιδίσιο μαλλί και διέθετε μανίκια και κουκούλα. Συνήθως, την αγόραζαν από τη Βέροια. Το κουκλιάτο ήταν ένα

32. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 207.

είδος κοντής κάπας μέχρι το ύψος των γοφών από σιάργκαβο (γκρι) χρώμα και συνήθιζαν να το φορούν οι κάτοικοι του χωριού Λουτρός³³. Για αυτό το λόγο, οι Λουτριώτες αποκαλούνταν κοροϊδευτικά "κουκλιάτα" από τους κατοίκους άλλων ρουμλουκιώτικων χωριών. Το νταλαγάνι ήταν κάτι ενδιάμεσο της κάπας και του κουκλιάτου³⁴.

- **Τις σκιάθες**, που ήταν ψάθινα, καλοκαιρινά καπέλα που έπλεκαν με στάχνα σίκαλης. Το χειμώνα χρησιμοποιούσαν για να καλύπτουν το κεφάλι τους πλεκτούς μάλλινους **σκούφους** (μαύρου χρώματος) και **σάπκες**, δηλαδή καπέλα από μαύρο σκουτί σα δίκοχα. Τις σάπκες και τους σκούφους, τους τύλιγαν γύρω γύρω σφιχτά με ένα μακρόστενο μαύρο ύφασμα σαν τουλπάνι. Για τις εργασίες τους στα χωράφια και όταν έκανε πολύ κρύο, οι Ρουμλουκιώτες κάλυπταν σχεδόν όλο το πρόσωπο τους (μπουρμπουλιάζονταν) με **μαύρο μαντήλι** οι ηλικιωμένοι και με κίτρινο οι νεότεροι, το αποκαλούμενο **καμπανί**. Μετά το 1908, οι Νεότουρκοι υποχρέωσαν τους Ρουμλουκιώτες να φορούν **κόκκινο φέσι**. Τελικά, μετά την απελευθέρωση του 1912, οι Ρουμλουκιώτες καθιέρωσαν ως επίσημο καπέλο της αντρικής φορεσιάς τους το **κασκέτο ή τραγιάσκα**³⁵.

Εικόνα 34: Ζεύγος νεόνυμφων στο Γιδά. Ο άνδρας φοράει στο κεφάλι ψαθάκι.

33. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 211.

34. Βλ. Γ. Θ. Ντελιόπουλος, *ό.π.*, σ. 37.

35. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σσ. 211-213.

Εικόνα 35: Οικογένεια στο Γιδά, 1924. Ο άντρας είναι μπουρμπουλιασμένος με μαύρο μαφέσι.

Εικόνα 36: Ηλικιωμένος με τραγιάσκα (κασκέτο).

Δεν ήταν όμως πάντοτε η επίσημη αντρική στολή του Ρουμλουκιού η μπουλπότσα και ο ντουλαμάς. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1920, το επίσημο ένδυμα των αντρών του Ρουμλουκιού ήταν η φουστανελά, η τσολιαδίστικη φορεσιά, όπως την αποκαλούσαν. Η στολή αυτή αποτελούνταν από τη μάλλινη φανέλα, τη κοντή (άσπρου χρώματος) και με πολλές δίπλες (λαγκόλια) φουστανελά, την άσπρη πουκαμίσα με φαρδιά μανίκια, φαρδιά άσπρα βρακιά από καμπότο, μεγάλο και φαρδύ ζωνάρι, σταυρωτό γιλέκο ή ντουλαμά (χωρίς μανίκια και τα δυο), σκουφούνια, γουρουνοτσάρουχα, σκούφο ή σάπκα ή φέσι (χωρίς φούντα) για το κεφάλι³⁶.

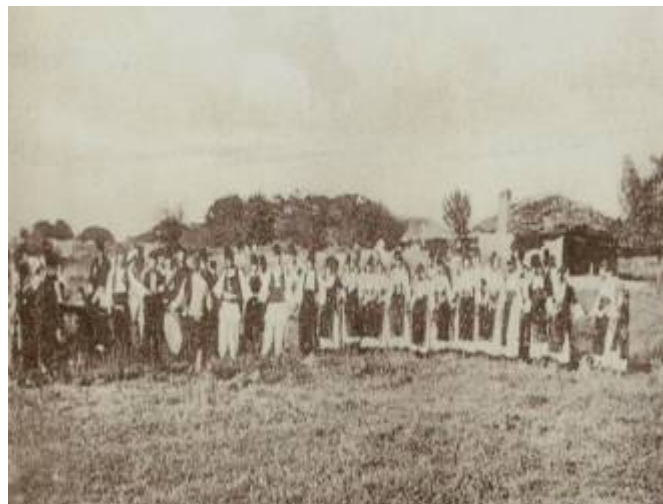
Οι τσολιαδίστικες στολές με τον καιρό εγκαταλείφθηκαν από τους Ρουμλουκιώτες. Δεν πετάχτηκαν όλες, όμως, από τα σεντούκια των Ρουμλουκιωτών, αφού συνέχιζαν να φοριούνται σε ειδικές περιπτώσεις. Εξακολούθησαν να τη φορούν

36. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 213.

σε αρκετούς γάμους, ο γαμπρός, ο κουμπάρος και τα μπρατίμια. Επίσης, στο έθιμο των Ρουγκατσιών, που ανέλυσα παραπάνω, οι Ρουμλουκιώτες ντύνονταν φουστανελοφόροι. Τέλος, οι Ρουμλουκιώτες που διαβιούσαν σε καθεστώς παρανομίας έναντι των Τούρκων φορούσαν φουστανέλα, μόνο που ήταν μαύρου χρώματος όπως και το πουκάμισο, τα βρακιά και το μαντήλι, που έδεναν στο κεφάλι³⁷.

Εικόνα 37: Φουσταλενοφόρος ρουγκατσιάρης, Παλαιοχώρι 1957.

Εικόνα 38: Οι άνδρες της καρτ-ποστάλ του 1910 φορούν φουστανέλες και άσπρα βρακιά.

37. Βλ. Δ. Α. Πανταζόπουλος, *ό.π.*, σ. 213.

4.2. Η μουσική παράδοση του Ρουμλουκιού

4.2.1. Τα τραγούδια του Ρουμλουκιού

1. Ένα μικρό τουρκόπουλου

Ένα μικρό τουρκόπουλου, κι ένα πασιά του παιδί,
μια ρουμνιουπούλα αγαπάει κι θέλει να την πάρει
κι η ρουμνιουπούλα τ' άκουσιν τα ρμάνια – ρμάνια παίρνει.
Παίρνει δρόμουν ανάτριχουν', κινούργιου μουνουπάτι.
Του μουνουπάτι τ'ν έβγαλιν καρσί στον Αϊ-Γιώργη.
- Κρύψεσμ', Αϊ-Γιώργη μ', κρύψεσμε, να μη μι πάρει ου Τούρκους,
δα φέρου αμάξια του κίρι κι δυο αμαξιές θυμιάμα.
Τα μάρμαρα ανοίξαν κι χάθηκιν η κόρη.
Να κι ου Τούρκους πόρχιτι στ' άλουγου καβαλάρης.
- Δείξισμ', Αϊ-Γιώργη μ', δείξιμι του που είναι αυτήν η κόρη,
δα φέρου αμάξια του κίρι κι δυο αμαξιές θυμιάμα,
κι μι τα βαλουτόμαρα δα κουβανώ του λάδι.
Τα μάρμαρα σχιζάρισαν κι φάνικιν η κόρη
απ' τα μαλλιά την άρπαξιν κι στ' άλουγου την ρίχνει.
Κι η κόρη απού του μπόνου της κι απ' του βαρύ καημό της
ψιλή λαλίτσα έβγαζιν όση κι αν ημπορούσιν.
«Δεν είδα άγιουν ψεύτικουν, άγιουν μιτανιουμένουν
που να τουρκεύ' την πίστη του μι λίρις, μι ρουσφέτια».

2. Τ'ς Λένκους

Κόρη μι τα ξανθά μαλλιά κι μι τα μαύρα μάτια,
Κατέβα Λένκου μ' κι άνοιξι την πόρτα την καρένια
ν' έχου δυο λόγια να σι πω κι δυο να σι μιλήσου.
Ξένη μ' αν θέλεις φίλημα, αν θέλεις μαύρα μάτια
για κίνα κι έλα μια βραδιά κι ένα Σαββάτου βράδυ
δα παν' η μάνα μ' στ'ν ικκλησιά, άντραζουμ στ' αργαστήρι
τα δυο μικρά πιδάκια μου δα πάνι στου σκουλειού,
για κίνα κι έλα μια βραδιά.

3. Της γαλανής του φόριμα

Της γαλανής του φόριμα, της ρούσας του φουστάνι
πέντι ραφτάδισ το 'ράφταν , πέντ' έξι μαθητούδια,
κι ένα μικρό ραφτόπουλου ράφτι κι τραγουδάει:
«Φουστάνι μου μιταξουτό, μι τα πουλλά καφάσια
που σι κρατώ στα γόνατα να 'χα κι την κυρά σου».

4. Τα μάτια σου τα παρδαλά, Κατιρίνα μου

Τα μάτια σου τα παρδαλά, τα χείλια σ' τα γραμμένα.
Σι προυξινούν στου βασιλιά, σι προυξινούν στου ρήγα
Κι συ δε θελτ'ς του βασιλιά, κι συ δε θέλτ'ς του ρήγα
θέλεις άντραν πιρίφανουν, ψηλόν κι μπιλμπιδένιουν
να 'χει σιρβέτα στου λιμό, μιτζίτια στου κιφάλι.

5. Όλις οι όμουρφις

Όλις οι όμουρφις σέρνουν καμάρι
κι μια απ' τις όμουρφις σέρνει τα κάλλη.
Σιέτι κι λυγίζιτι σαν του καλάμι
μιτράει τη μέση της μι του γαιτάνι
μιτράει του μπόι της μι του καλάμι.
Τούρκους τ'ν αγάπησιν θέλ' να την πάρει
κι η σκύλα η μάνα της κρυφά την τάζει.
- Πάρτουνι, κόρη μου, έχει καΐκι
δα σι πααίνει στου Χατζιλίκι.
Πάρτουνι, κόρη μου, έχει βαπόρι
δα σι πααίνει στην Άγια Πόλη.
- Μάνα μου σφάζουμι, μάνα μ' κριμνιούμι.
Μιλίσι γένουμι τα ρμάνια παίρνου, Τούρκου δε παίρνου,
ζουμπίλι γένουμι στη γη φυτρώνου.
- Σκιπάρι γένουμι σι ξιπατώνου.

6. Ξύπνα καλή γειτόνισσα

Ξύπνα καλή γειτόνισσα, παλιά μου φιλινάδα,
ξύπνα ν' ανάψεις τη φουτιά να σβήσεις του καντήλι
γιατί μας πήρι η χαραή, μας έφτασιν η μέρα.
- Πώς να σ'κουθώ λιβέντη μου απ' τις χρυσές αγκάλις
μπιρδεύκαν τα μαλλάκια μου μαζί μι τα δικά σου.

7. Θέλου να πάου στη Φραγγιά

Θέλου να πάου στη Φραγγιά να πάρου ένα Φραγγάκι
να κάθουμι να του ρουτώ πως πιάνιτι η αγάπη:
Απού τα μάτια πιάνιτι, στα χείλια κατιβαίνει
κι απόυ τα χείλια στην καρδιά ριζώνει κι δε βγαίνει.
Ρίζουσιν κι απουρίζουσιν κι απόλυκιν κλονάρια,
κλονάρια, χρυσουκλώναρα, χρυσουμαλαματένια.

8. Τ'ς Φανιούλους (1)

- Αχ Φανιούλου μ', αχ μπουμπούλου μ',
ποιος σι γέλασιν;
- Η Σουτήρ'ς του Παπαδόπ'λου
κι η Νάσιους του Σουρλόπ'λου.
Μι μπισκότις κι λουκούμια
αυτοί μι γάλασαν,
μι μπισκότις κι λουκούμια
αυτοί μι πλάνιμαν.
Ποιος σι γάλασιν Φανιούλου μ',
ποιος σι πλάνιμιν
κι πήρις τουν Πουστόλ' τουν Πουλυζόπουλου.

9. Τ'ς Φανιούλους (2)

Ποιος σι γέλασιν, Φανιούλου μ', ποιος σι φίλισιν;
- Δεν 'ταν ξένους, μωρέ μάνα μ', δεν 'ταν μακρινός
γείτονας μας ήταν, μάνα μ', φίλους γκαρδιακός.
- Κι αν σι γέλασιν, Φανιούλου μ', τι σι έδουσιν;
- Δώδικα κουμάτια λίρις κι αχώρια τα φλουριά.

- Πάρ' τα βάλ' τα, βρε Φανιούλου μ', βάλτα στου λιμό σ'.
- Πώς να τα φουρέσου μάνα μ', στου κόσμου πώς να βγω, πάρτα δώστα όλα πίσου, τουν Κώστα αγαπώ.

10. Μυγδαλιά

Μυγδαλιά, κόρ' Μυγδαλιά, έχ'ς μιγάλα τα μαλλιά,
έχεις μιγάλα τα μαλλιά κι ζουρλαίνεις τα πιδιά.
Αι, θα φύγου, Μυγδαλιά, κι θα πάνου μακριά
κι θα πάνου σ' άλλη βάρδια, για να βρω τα παλικάρια.
Στον δρόμου ν' απού πάινα, βρίσκου μάνα κι θυγατέρα.
Η μάνα ήταν πέρδικα κι η κόρη περιστέρα
Μυγδαλιά, κόρ' Μυγδαλιά, έχ'ς μιγάλα τα μαλλιά
να πας να κόψεις τα μαλλιά, μπουτί ζουρλαίνεις τα πιδιά.

11. Τι κλαις καημέν' Μαρία

- Τι κλαις, καημέν' Μαρία, κι μένα δεν του λες;
 - Τι να σι πω συνυμφάδα μ' τι να σ' αφηγηθώ;
- Δεν ξερ'ς απού μιράκι κι απού κρυφό καημό.
Εκείνον π' αγαπούσα ταχιά δα παντριφτεί.
Η ήλιους βασιλεύει κι η μέρα σώνιτι
κι ιμένα η νους μου στου κιφάλι δε συμμαζώνιτι.

12. Τρία κουράσια

Τρία κουράσια μάλουναν για ένα παλικάρι
κι η μάνα του του έλιγι κι η μάνα του του λέει:
- Για πάρτις, γιε μου, και τις τρεις, καμιά να μη κακιώσει.
Η μια να φέρνει του νιρό, η άλλη να ζυμώνει,
η τρίτη η μικρότερη να στρώνει να ξεστρώνει.

13. Κατιρίνα Πουντικούδα

Πέντε πιδιά σ' αγάπησαν, κανένα δε σι πήρι.
Σι γέλασαν, σι πλάνιψαν μι λίγδισ κι μ' αλεύρια
κι μι πουλλά φλουριά.
Μι λίγδισ κι μαρκάτια κι μι πουλλά φλουριά.

Του κρίμα να 'χει η αδιρφή σ' κι τ' άδικου η μπαμπάς,
που σ' έδουκαν του Μπουγιατζή, του Τζόλα του μαράζα,
του Τζόλα του μαράζα, αυτόν του φυσικό.
Δε σ' έπριπαν πουλλά φλουριά κι άντρα μαραζιάρη,
μον' σ' έπριπαν λίγα φλουριά κι άντρα παλικάρι.

14. Θρήνος για το χαλασμό της Νιάουστας

Δεν τ' όμπτιζα, μάνα μ', στην Νιαούστα Τουρκιά για να πατήσει,
μα τη θάλασσα, κορμί π' αγκάλιασα.
Ωρέ πήραν, μανάδες μι πιδιά κι πιθιρές μι νίφισ,
μα τον ουρανό, κορμί που τυραννώ.
Ωρέ, πήραν και μιαν αρχόντισσα και μια κυρά μεγάλη,
μα τη θάλασσα, κορμί π' αγκάλιασα.
Ωρέ, τους κλιέν, μάνα μου, όλη η Νιάουστα και όλο το Ρουμλούκι,
μα τον ουρανό, κορμί που τυραννώ.

Το τραγούδι αυτό είχε σκοπό πατινάδας και παραδόξως ήταν τραγούδι γάμου. Εμπνεύστηκε από Γιδιώτες μετά την καταστροφή της Νάουσας το 1822 από τους Τούρκους. Άλλωστε, η εκδικητική μανία των Τούρκων τους οδήγησε να κάψουν ακόμη και τα χωριά του Ρουμλουκιού μαζί με τη Νάουσα για να καταπνίξουν κάθε πιθανή εστία αναζωπύρωσης επαναστατικών αγώνων για την απελευθέρωση της Κεντρικής Μακεδονίας. Για πολλούς λόγους, οι Ρουμλουκιώτες αισθάνονται ότι έχουν ιδιαίτερους δεσμούς αγάπης και σεβασμού με τους Ναουσαίους³⁸.

15. Μια κόρη, μια Γραφιώτισσα

Μια κόρη, μια Γραφιώτισσα, μια μικροπαντρεμένη
μασούριζιν, καλάμιζιν, στουν αργαλειό καθότανε.
Ρίχνει σαΐτα αδιάργυρη και φιλντισένιο χτένι.
Στουν αργαλειό καθόντανε και σιγοτραγουδούσι:
- Έχου τουν άντρα μου στη ξενιτιά και λείπει δέκα χρόνους
κι ακόμα τρεις τουν καρτιρώ

38. Βλ. Ι. Δ. Μοσχόπουλος, *Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1989-1995*, τόμ. 2^{ος}, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 59-61.

κι αν δεν φανεί κι αν δεν έρθει καλόγρια θα γίνω
και στο κελί μου θα κλειστώ, άνθρωπον να μην ιδώ.

16. Τ' Κατσιάμπα

Ένα Σαββάτου βράδυ, βρε Κατσιάμπα μ', μια Κυριακή προυί,
βάρεσαν τον Κατσιάμπα του Δημήτρη μεσ' τ' Αντουνόπ'λ του σπίτ'.
Του κρίμα να 'χει η Δέσπου, βρε Κατσιάμπα μ', κι τ' άδικου ου Αντών'ς
ωχ αμάν Δημήτρη μ', που σι φαρμάκουσιν.
Μαύρ' ήταν η καρότσα, βρε Δημήτρη μ', κι μαύρα τ'άλουγα.
Σι κλαίει όλ' η Βέροια, βρε Δημήτρη μ', κι όλου του Ρουμπλούκ'.

Ο Δημήτρης Κατσάμπας ή Σκοτίδας ήταν γνωστός τοπικός ήρωας που είχε βγει στη παρανομία μετά από διαμάχη με ένα Τούρκο μπέη. Στο μακεδονικό αγώνα είχε ενταχθεί στο αντάρτικο σώμα του καπετάν – Κόρακα³⁹.

17. Η Τριχουβίστα

Πουλλά ντουφέκια ρίχνονται κάτω στην Τριχουβίστα.
Μήνα σι γάμου ρίχνονται, μήνα σι πανηγύρι;
- Τα ρίχν' του Μπέη του πιδί για μια παπαδουκόρη.
Φουτιά να κάψει την τουρκιά κι αυτούς τους Αρβανίτις.

18. Νυστάζουν τα ματάκια μου

Νυστάζουν τα ματάκια μου, νυστάζουν τα καημένα
κι συντροφιά δεν έχουνε να παν να κοιμηθούνι.
Έχουν παλιές γειτόνισσες, καινούριες φιλενάδες.
Κινώ κι πάγου μια βραδιά κι ένα Σαββάτου βράδυ,
βρίσκου τις πόρτες ανοιχτές κι τα κλειδιά παρμένα.
Σκύφτω, φιλώ την κλειδαριά, θαρρώ φιλώ ισένα.

39. Βλ. Γ. Μελίκης, *Τα λαογραφικά της Μελίκης*, τόμ. Β', εκδ. Λαογραφικός Όμιλος Μελίκης και Περιχώρων, Μελίκη 1985, σ. 54.

19. Δίπλα σι μένα κάθισι

Δίπλα σι μένα κάθισις κι δίπλα μι κοιτάζεις
κι δε μι λες πως μ' αγαπάς, μόνο μι κοροϊδεύεις.
Σα μι φιλούσις, μ' έλιγισ η αγάπη δεν ξιχνιέτι
κι τώρα μι παράτησις σαν καλαμιά στουν κάμπου,
που την πατούν κι δε μιλάει, την καιν' κι δε φουνάζει.

20. Όμορφο Τουρκάκι

Ένα όμορφο Τουρκάκι από μέσα από τη Βέροια
του γυαλί βαστάει στα χέρια, μον' γυαλίζεται και λέει:
- Νιάτα μου και λεβεντιά μου, πως θα πάτι στο νιζάμι;
Πώς θα βάλτ'ς γυλιό στην πλάτη;

21. Σύρτι μάτια μ', σύρτι φρύδια μ'

Σύρτι μάτια μ', σύρτι φρύδια μ', σύρτι στου καλό
χιριτίσματα να πάτι κείνουν π' αγαπώ
να μι στείλ' τα μαύρα μάτια μέσα στου γυαλί
κι τα κόκκινα του χείλια πάνου στου χαρτί.

22. Έλα ύπνι μ' κι πάριτου

Έλα ύπνι μ' κι πάριτου κι σύρτου στους μπαχτσέδισ
Κι γιόμουσι τους κόρφους του λουλούδια, μινιξέδισ.
Ου ύπνους τρέφει τα πιδιά κι η γεια τα μιγαλώνει
κι η καλή μας Παναγιά τα καλουξημιρώνει.

23. Έχου γιο κι έχου χαρά

Έχου γιο κι έχου χαρά που δα γένω πιθιρά.
Ν' έχου κόρη κι έχου πίκρα που δα μι γυρεύει προίκα.
Τα κουρίτσια τα καλά πέντι δέκα στουν παρά
τ'άλλα τα καλύτιρα μια κουπάνα πίτιρα.

24. Μάνα κι γιος

Μάνα κι γιος καθότανε σ' ένα μαξιλάρι.
Η μάνα κρατάει τα κιριά κι η γιος της ξεψυχάει.

- Ισύ πιθαίνεις, Κώστα μου, κι μένα που μ' αφήνεις;
Τη νύφ' που σι ραβώνιασα σε ποιόνα την αφήνεις;
- Έχου 'διρφόν ανύπαντρον, αυτός ας την πάρει.
Παίρνει σελώνει τ' άλογο, παίρνει το καβαλ' κεύει.
- Καλή σου μέρα, νύφη μου.
- Καλώς τουν τουν αφέντη. Αφέντη μ' που 'νι η Κωστάκης μου;
- Ο Κωστάκης σου πέθανι ιδώ κι πέντε μήνις
κι ο Κωστάκης μ' έχει πει γυναίκα μ' να σε κάνου.
- Όταν στερέψ' η θάλασσα κι γίνει περιβόλι
τότι κι 'γω θα παντριφτώ, άλλουν άντρα για να πάρου.

25. Διώξι μι μάνα μ'

- Διώξι μι, μάνα μ', διώξι μι κι μη μι καταργιέσι
θα φύγου, μάνα μ' κι θα κλαις κι θα παραπουνιέσι.
Θα κάνεις χρόνια να μι δεις μήνις να πάρεις γράμμα
κι ανήμερα τ' Αη Γιωργιού, πρώτη γιορτή του χρόνου
τότι, μάνα μ' θα μι θυμηθείς, μάνα μ', σαν πας στην εκκλησιά
κι ανάψεις το κερί σου.
Θα γλέπεις νύφισ μι πιδιά κι πιθιρές μ' αγγόνια
θα γλέπ'ς κι του στασίδι μου να μένει μαραμένου.
Όσοι διαβάτις δα περνούν, όλνους δα τους ρουτάς:
- Μην είδατε, πιδιά μου, του Θουμά;
 - Μανιά μ', ιψές τουν είδαμι στ' αμάξι ξαπλουμένουν.

26. Άσπρα μου περιστέρια

- Άσπρα μου περιστέρια κι ισείς μαύρα μου πουλιά
πολύ ψηλά πιτάτει, για χαμηλώσιτι.
Κατεβείτι στην αυλή μου κι στου παραθύρι μου
να στείλου ένα γράμμα, μι μια ψιλή γραφή,
να πείτι στην αγάπη μου να μη μι καρτηρεί.
- Κόρη μ' αν δεν παντρεύτηκις, κοίτα να παντρευτείς
γιατί ιγώ παντρεύτηκα να μη μι καρτηρείς.
- Πήρα γυναίκα μάγισσα κι πιθιρά μαγίστρια
κι δε μπουρώ να 'ρθώ.

27. Ιψές, προυψές

Ιψές, προυψές εδιάβινα από το μαχαλά σου

κι άκουσα λάβα και φωνές, μια ταραχή μεγάλη.

Η μάνα σου σι μάλουνι απού πιρνώ απ' την πόρτα

κι αν δε μι θέλεις να πιρνώ πες μου να μην πιράσου.

- Πώς να σ' του πω, λεβέντη μου, πώς να σ' του μολογήσω,

έχω δυο χρόνια σ' αγαπώ, τώρα πάμι στα τρία.

Πέρνα, λιβέντη μ', πέρναγει, κανένα μη φουβάσι

η δρόμους είναι ανοιχτός, κανέναν μη φουβάσι.

28. Της Τασιούλους

- Του μάθατι τι έγινε τούτη την εβδομάδα;

Του Νάσιου μας τουν βάρισαν μέσα απ' τ' αμπέλι.

- Στρώσι, Τασιούλα μ' τουν ουντά, στρώσει για να πλαγιάσου.

- Σ' είπα, βρε Νάσιου μ', μη μου βαριουκαρδιάζεις.

- Σύρι, Τασιούλα μ', στου γιατρό, γιατρό του Νικουλάκη.

Να κι η γιατρός από 'ρχιτι μι δυο γυαλιά στα χέρια.

29. Σίντας μι παίρνει ο λογισμός

Σίντας μι παίρνει ο λογισμός και στην καρδιά μου λαύρα

τότι πάω στον μπουγιατζή, για να τα βάψω μαύρα.

Κι αν μι ρουτήσ' η μπουγιατζής, γιατί τα βαφ'ς κι τα φουρείς

τα μαύρα στου κουρμί σου

ντέρτι δεν είχα στην καρδιά κι απούχτησα έναν πόνο

χίλιοι γιατροί κι αν μαζιφτούν, κανένας δεν τουν γιάνει.

30. Τ'ς Λισάβους

Τρεις τσιανταρμάδισ κάνταν στην άκρη απ' του τζιαντέ

δυο μαχιριές μι ρίξαν κι μια ντουφικιά.

- Κάμι γκαϊρέτ, Λισάβου μ', κάμει γκαϊρέτ τρανό.

- Αχ, τι γκαϊρέτ να κάμου, μι έφαγαν τα νιάτα μου.

4.2.2. Μουσικά όργανα και χοροί του Ρουμλουκιού

Εικόνα 39: Οργανοπαίκτες στο βάλτο.

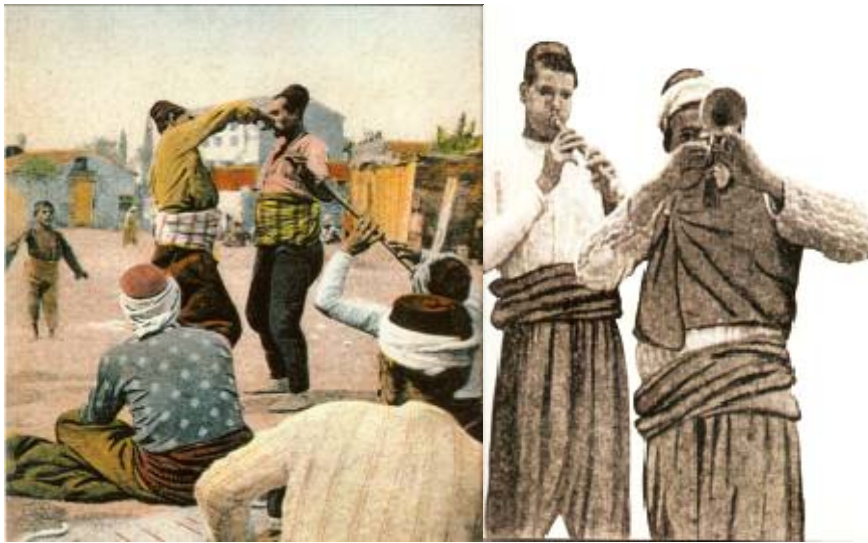
Τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούνταν κατά πλείστον στο Ρουμλούκι ήταν ο ζουρνάς και το νταούλι. Τα δύο αυτά όργανα σημάδεψαν επί αιώνες με την παρουσία τους τη μουσική παράδοση της χώρας μας και ιδιαίτερα της Μακεδονίας.

Εικόνα 40: Μουσικοί σε χωριό του Ρουμλουκιού.

Ο νεοελληνικός ζουρνάς ανήκει στην οικογένεια των οργάνων τύπου όμποε, με διπλό γλωσσίδι. Ο ζουρνάς ταυτίζεται με τον αρχαίο αυλό, ο οποίος συναντάται σε περιοχές που κατοικούσαν Έλληνες από την ομηρική εποχή. Μέχρι την εμφάνιση του κλαρίνου, γύρω στα 1830 και μετά την έλευση των Βαυαρών, ο ζουρνάς χαρακτηρίζονταν ως η εθνική φλογέρα. Σε όλη την Ελλάδα, αλλά ιδιαίτερα στη Μακεδονία, ο ζουρνάς με το νταούλι δεσπόζουν σε μεγάλες βυζαντινές και

μεταβυζαντινές τοιχογραφίες και παραστάσεις. Οι περισσότεροι φιλέλληνες όπως ο Rouqueville, ο R. Chandler και ο Λόρδος Βύρωνας, λόγω διαφορετικής μουσικής παιδείας, αδυνατούσαν να προσαρμοστούν στο μελωδικό, ρυθμικό και ηχητικό κλίμα της ελληνικής λαϊκής μουσικής και από αυτούς ο ζουρνάς θεωρήθηκε ως ένα "κραυγαλέο" όργανο. Όμως, όταν δεν έχεις θεμελιώσει τον Διονυσιασμό, τον Ορφισμό, τα Καβύρεια μυστήρια, δεν έχεις ακολουθήσει τα βήματα του Αλεξάνδρου, δεν έχεις βιώσει την εμπειρία του Βυζαντινού ιπποδρόμου, πώς ο ζουρνάς και τα νταούλια να μην αποτελούν κραυγαλέα όργανα⁴⁰;

Εικόνα 41: Ζουρνάδες.

Ο ημαθιώτικος ζουρνάς και γενικότερα ο μακεδονικός έχει δύο μεγέθη. Ο πρώτος είναι κοντός μήκους 35 εκατ. και τον συναντούμε μόνο στη Νάουσα. Ο δεύτερος είναι μακρύτερος σε μήκος μέχρι και 65 εκατ. και τον συναντούμε τόσο στη Κεντρική όσο και στην Ανατολική Μακεδονία. Όσο μακρύτερος είναι ο ζουρνάς τόσο πιο βαθύ ήχο βγάζει.

40. Βλ. Γ. Μελίκης, *Ζουρνάδες και νταούλια*, ΚΕ.Σ.Υ.Υ. Κεντρικής Μακεδονίας, σ. 7.

Εικόνα 42: Ζουρνάς και ντέφι σε ξυλόγλυπτο τέμπλο.

Εικόνα 43: Μακρύς και κοντός ζουρνάς.

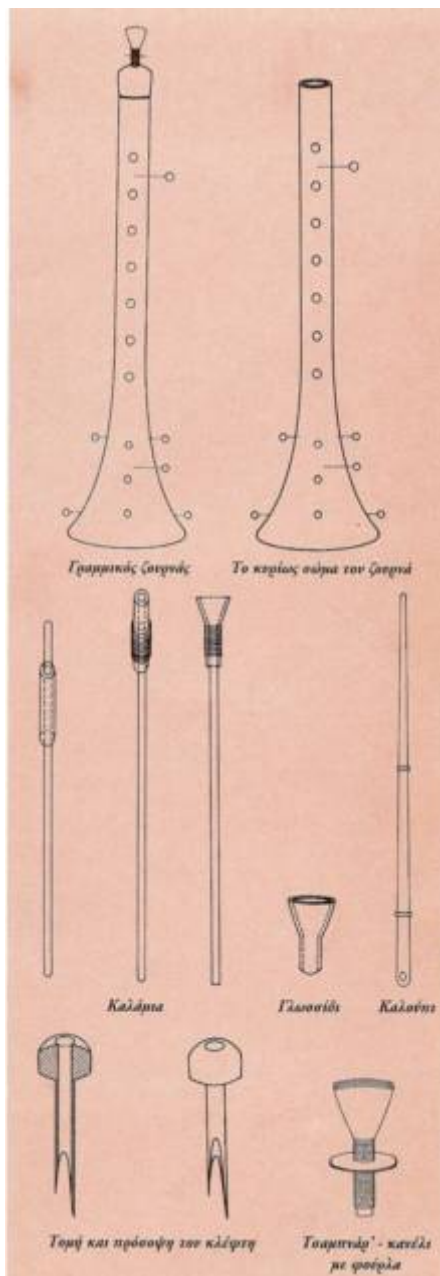
Κάθε ζουρνάς αποτελείται από 3 βασικά μέρη:

- Τον κυρίως ζουρνά, δηλαδή το βασικό σώμα που καταλήγει σε σχήμα χωνιού που λέγεται τατάρα.
- Τον κλέφτη, αλλιώς πιστόμιο, κεφαλάρι ή μάνα.
- Το πιπ'νάρι ή κανέλι ή πίσκα με την τσαμπούνα ή το τζαμπνάρι', δηλαδή ένα λεπτό κυλινδρικό σωληνάκι, πάνω στο οποίο δένουν με ράμμα το διπλό γλωσσίδι⁴¹.

Ένα ακόμη εξάρτημα του ζουρνά είναι η πίνα, πένα ή φούρλα, δηλαδή ένας δίσκος διαμέτρου 3-4 εκατ. (μεταλλικός ή κοκάλινος), που τον τρυπούσαν στο κέντρο, τον περνούσαν από το γλωσσίδι και τον άφηναν να πατήσει πάνω στον κλέφτη. Η φούρλα διευκόλυνε το ζουρνατζή στο παίξιμο αφού πάνω της ακουμπούσε

41. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 7.

τα χείλη του και τον προφύλασσε από τραυματισμούς. Επίσης, η φούρλα είναι το κατεξοχήν διακοσμητικό εξάρτημα του ζουρνά λόγω ότι πάνω της κρεμούσαν μια ασημένια αλυσίδα, πάνω στην οποία έδεναν κανέλια με ανταλλακτικά γλωσσίδια⁴².

Εικόνα 44: Τα μέρη του ζουρνά.

Το κυρίως σώμα του ζουρνά κατασκευάζονταν από πολλά και διαφορετικά ξύλα, όπως σφεντάμι, βερικοκιά, ελιά, καρυδιά, κερασιά, κουμαριά αλλά και οξιά. Τα ξύλα που χρησιμοποιούνται έπρεπε να είναι στεγνά, χωρίς ρόζους, ισόπαχα και σταθερά

42. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 10.

για να δώσουν ποιότητα και ένταση στον ήχο. Πριν το 1970, η κατασκευή του ζουρνά γίνονταν στο χέρι με μαχαίρια, ξυράφια και τζάμια για το γυάλισμα του. Σήμερα, ο ζουρνάς κατασκευάζεται με τόρνο, μηχανικά. Μετά την κατασκευή του κυρίου κορμού άνοιγαν πάνω του τρύπες. Ο ζουρνατζής από τις τρύπες του ζουρνά, χρησιμοποιούσε στο παίξιμο του 7 μπροστινές και μία στο πίσω μέρος του ζουρνά⁴³.

Ο ζουρνάς έχει δύο γλωσσίδα. Το κάθε γλωσσίδιο παλιότερα κατασκευάζονταν από αγριοκάλαμο από τις όχθες του Αλιάκμονα, του Λουδία και του Αξιού. Τα γλωσσίδα έχουν μήκος 1,5-3 εκατ., το καθένα. Όταν φυσάει ο ζουρνατζής, τα χείλη του γλωσσιδιού πάλλονται χτυπώντας το ένα το άλλο γρήγορα, που έχει ως αποτέλεσμα ένα ιδιαίτερα οξύ και εντυπωσιακό ήχο⁴⁴.

Το σημαντικότερο για το άκουσμα ενός ήχου από το ζουρνά είναι η καθαυτή τεχνική του ζουρνατζή, δηλαδή να παίζει και κυρίως να φυσά το εκπληκτικό αυτό όργανο με τις απέραντες μουσικές δυνατότητες. Η τεχνική ενός ζουρνατζή βασίζεται σε ταυτόχρονη εισπνοή και εκπνοή αέρα. Ένας καλός ζουρνατζής με την κατάλληλη δαχτυλοθεσία και το κατάλληλο φύσημα εξουδετερώνει την ώρα του παιχνιδιού τις όποιες κατασκευαστικές ατέλειες του οργάνου⁴⁵.

Ο ζουρνάς στην Ημαθία αλλά και σε ολόκληρη τη Μακεδονία θεωρείται αδικημένος από τον κόσμο. Όταν γίνεται λόγος για την παρουσία μουσικών οργάνων σε μία συγκέντρωση ο λαός δε λέει "θα φέρω ή ήρθαν οι ζουρνάδες" αλλά "θα φέρω ή ήρθαν τα νταούλια". Και ας είναι συνήθως δύο οι ζουρνάδες και ένα το νταούλι, που τους συνοδεύει⁴⁶.

Το νταούλι με τη μορφή που συναντάται σήμερα είναι γνωστό από τους Βυζαντινούς χρόνους. Απεικονίζεται σε πολλές τοιχογραφίες, ξυλόγλυπτα τέμπλα και άλλα εκκλησιαστικά διακοσμητικά μοτίβα, βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Το νταούλι ήταν διαδεδομένο τόσο σε κοσμικές όσο και σε θρησκευτικές εκδηλώσεις. Το νταούλι ήταν ένα από τα πολεμικά όργανα. Με αυτό εμψυχώνονταν οι μαχητές και δημιουργούσαν πανικό στους εχθρούς. Ο Μακρυγιάννης, μάλιστα αναφέρει στα απομνημονεύματά του την επίδραση του νταουλιού στον ψυχισμό των εχθρών. Παλιοί οργανοπαίκτες του Ρουμλουκιού έκαναν λόγο για δύο με τρεις ζυγές

43. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 8.

44. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 9.

45. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 10.

46. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σ. 10.

νταούλια, τα οποία χρησιμοποιούσαν με δεξιοτεχνία οι νταουλτζήδες, που αποτελούσαν μέρος του σουλτανικού στρατού⁴⁷.

Εικόνα 45: Νταουλτζής σε τοιχογραφία, 16^{ος} αιώνας μονή Βαρλαάμ, Μετέωρα.

Εικόνα 46: Νταουλτζήδες με τα νταούλια τους.

Το μέγεθος του νταουλιού προσδιορίζονταν από την τοπική παράδοση και από τη σωματική διάπλαση του νταουλτζή. Μερικά νταούλια είχαν διάμετρο μέχρι και 80 εκατοστά. Τα σημερινά νταούλια κατασκευάζονται στον τόρνο και το μέγεθος τους περιορίστηκε σε διάμετρο 56 με 60 εκατοστά. Παλιότερα, οι ίδιοι οι νταουλτζήδες κατασκεύαζαν μόνοι τους τα νταούλια τους, όπως και οι ζουρνατζήδες τους

47. Βλ. Γ. Μελίκης, *ό.π.*, σ. 13.

ζουρνάδες τους. Το καλύτερο δέρμα για την κατασκευή του νταουλιού είναι αυτό του γαϊδάρου, έπειτα του λύκου και μετά του βοδιού. Η κατασκευή του νταουλιού απαιτεί λεπτούς χειρισμούς και κυρίως επιμονή και υπομονή όσον αφορά την επεξεργασία του δέρματος. Για το σφίξιμο και το δέσιμο του δέρματος πάνω στο σκελετό του νταουλιού υπήρχαν διάφορες μέθοδοι. Στο Ρουμλούκι η μέθοδος που συνηθίζονταν ονομάζονταν "κόντρα και σταυρωτά"⁴⁸.

Εικόνα 47: Νταούλι.

Το νταούλι παίζεται με συγκεκριμένη τεχνική. Η τέχνη του χτυπήματος είναι κυρίαρχη στη μελωδία. Το νταούλι παίζεται με δύο χαρακτηριστικά ξύλα. Το ένα ξύλο έχει μήκος 40 περίπου εκατ. και ονομάζεται κόπανος. Το άλλο είναι μακρύτερο κατά 10 εκατ., ονομάζεται βίτσα και είναι λεπτό ώστε να λυγίζει στο χτύπημα και τους κραδασμούς του δέρματος. Το νταούλι χρειάζεται ειδικό σφίξιμο, κούρδισμα, που απαιτούσε γνώση και δεξιοτεχνία και έπρεπε να γίνεται στην τονικότητα του ζουρνά όχι μόνο του πρίμου που πετυχαίνει ο μάστορας αλλά και του πασαδόρου. Το νταούλι πρέπει να συνοδεύει τη μελωδία του ζουρνά με μία δυσδιάκριτη, υποτυπώδη "αρμονία", με ένα "ίσο", τόσο γνωστό στον Έλληνα μουσικό από το βυζαντινό μέλος, όπως και από το παίξιμο άλλων λαϊκών οργάνων π.χ. γκάιντας και λύρας. Στη συνοδεία του νταουλιού διακρίνονταν δύο τρόποι παιξίματος, οι οποίοι υπαγορεύονταν από το ρυθμικό τύπο της μουσικής (αργός ή γρήγορος), που συνόδευε κάθε φορά το νταούλι⁴⁹.

48. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σσ. 13-14.

49. Βλ. Γ. Μελίκη, *ό.π.*, σσ. 14-15.

Οι γνωστότερες χορευτικές μελωδίες του Ρουμλουκιού, που δεν έχουν στίχο και συνήθιζαν να παίζουν με μεγάλη δεξιοτεχνία οι Ρουμλουκιώτες οργανοπαίχτες είναι οι εξής:

1. Μποϊμίτσα, ανδρικός χορός.
2. Τσιουμπανουπούλα, ανδρικός χορός.
3. Πιπιρίδα, ανδρικός χορός.
4. Μελίκε, ανδρικός και γυναικείος χορός.
5. Καρατζόβα μονή και διπλή, γυναικείος χορός.
6. Τζιουβανάκι, ανδρικός χορός.
7. Γιούφκου, ανδρικός και γυναικείος χορός.
8. Ντούσκου, ανδρικός και γυναικείος χορός.
9. Ρουγκατζιάρικα, ανδρικός κύκλος χορών.
10. Νυφιάτ'κου, μελωδιά – πατινάδα.
11. Ταξιμάκια.

Οι γνωστότεροι σχετικά νεότεροι ζουρνατζήδες του Ρουμλουκιού ήταν ο Θωμάς Πάτμος και ο Γιώργος Ζαφειρίου και οι γνωστότεροι νταουλτζήδες ο Γιώργης Παναγιωτόπουλος και ο Μανώλης Πάτμος⁵⁰.

Εικόνα 48: Θωμάς Πάτμος, Γιώργος Ζαφειρίου, Γιώργης Παναγιωτόπουλος, (με σειρά από αριστερά προς δεξιά).

50. Βλ. Γ. Μελίκης, *Τα λαογραφικά της Μελίκης*, τόμ. Β', εκδ. Λαογραφικός Όμιλος Μελίκης και Περιχώρων, Μελίκη 1985, σ. 105.

Οι ζουρνάδες και τα νταούλια ήταν απαραίτητα στις περισσότερες κοινωνικές εκδηλώσεις της ρουμλουκιώτικης κοινωνίας και ιδιαίτερα στα γλέντια που έστηναν στο χοροστάσι κάθε χωριού. Οι Ρουμλουκιώτες αρέσκονταν ιδιαίτερα στο να χορεύουν σε όποια ευκαιρία τους δίνονταν.

Εικόνα 49: Άντρες σέρνουν το χορό.

Εικόνα 50: Σύγχρονη εκδήλωση με χορούς Ρουμλουκιωτών.

Μάλιστα, οι γυναίκες του Ρουμλουκιού είχαν ένα ιδιαίτερο τρόπο να χρησιμοποιούν το μαντήλι στο χορό τους. Σε ορισμένες στιγμές το έστριβαν σα να γίνεται σκοινί σε αντικριστό χορό. Στο ρουμλουκιώτικο χορό "Κερά Μαρία", η πρωτοχορεύτρια που κρατάει το μαντήλι, το μεταχειρίζεται όπως η πρωτοχορεύτρια της αρχαιότητας τα κρόταλα. Η φιγούρα αυτή είναι πολύ εντυπωσιακή και γίνεται ακόμα πιο πιστευτή, όταν δει κανείς μία αναπαράσταση χορού σε αρχαίο αγγείο με τη χορεύτρια να μεταχειρίζεται τα κρόταλα κατά τον ίδιο τρόπο, που η γυναίκα του Ρουμλουκιού κρατάει και μεταχειρίζεται το μαντήλι. Το μαντήλι τότε αποκτά μία σημασία και βαρύτητα εντελώς ξεχωριστή, αφού είναι σχεδόν σαν η πρωτοχορεύτρια να κρατάει μουσικό όργανο και να διευθύνει με αυτό τον χορό. Η φυσιολογία της

πρωτοχορεύτριας, η έκφραση του προσώπου της, το αυστηρό βλέμμα, το σώμα, η εσωτερικότητα, μαζί με την καταπληκτική ενδυμασία και τον κεφαλόδεσμο, που φορεί, είναι τόσο επιβλητική, που νομίζει κανείς ότι βλέπει το Μέγα Αλέξανδρο να ξεκινά για τα πέρατα του κόσμου. Μόνο στην περιοχή του Ρουμλουκιού συναντάται τόσο αντιπροσωπευτικός τύπος γνήσιου χορού με τη βαρύτητα και την εσωτερικότητα τη μακεδονική, που μόνο με τη συνοδεία ζουρνάδων και νταουλιού θα μπορούσε να δέσει τόσο αρμονικά⁵¹.

Εικόνα 51: Πρωτοχορεύτρια.

Εικόνα 52: Χοροί του Ρουμλουκιού.

51. Βλ. Δ. Ν. Στράτου, *Σημασία και χρησιμοποίηση του μαντηλιού στον ελληνικό χορό*, [10 Απριλίου 2007], <<http://www.hellenicway.ca/sept03/stratou16.htm>>.